

model supervisions in relation to his influence on the state and vitality of arboreal plants.

Solinization, street planting, coefficient of correlation, vitality of plants, general.

УДК 582.638.26 (477.75)

ВИЗНАЧНІ ВІКОВІ ДЕРЕВА ПЛАТАНА В КРИМУ

***В.Є. Севаст'янов, кандидат біологічних наук
Південний філіал Національного університету біоресурсів
і природокористування України
«Кримський агротехнологічний університет»***

Наведено короткі відомості з історії становлення культури платана в Криму. Подано результати вивчення найбільш визначних вікових дерев цієї породи на території півострова.

Платан, вікові дерева, висота, окружність стовбура, життєвий стан.

Вікові дерева, у тому числі і платани, мають значний науковий і загальнопізнавальний інтерес. Перші роботи, присвячені виявленню і опису вікових і монументальних платанів на території півострова, було опубліковано ще в 50–60-х рр. ХХ століття [4, 7]. Найповнішу інформацію про визначні платани Криму вдалося зібрати С.Л. Шнайдеру з колегами [14]. Однак, незважаючи на наявні публікації та уявну всебічну вивченість вікових платанів в Криму, слід визнати, що вони досліджені все ще недостатньо.

Мета дослідження – виявити і вивчити найстаріші екземпляри платанів, що ростуть на території Кримського півострова, а також проаналізувати достовірність історичних фактів, яки пов'язують з деякими з них.

Матеріали та методика дослідження. Дослідження ми проводили в 2010–2013 рр. Об'єктами дослідження були вікові дерева платана, що ростуть на території Нікітського ботанічного саду, м. Сімферополь та Сімферопольського району, Севастопольської зони, м. Ялта і Алушта, а також цілої низки південнобережних селищ і санаторіїв. Вік платанів визначався або на основі конкретної інформації про їх посадку, або через зіставлення даних із історії закладки того чи іншого садово-паркового об'єкта з морфометричними характеристиками рослин. Висоту рослин визначали за допомогою мірної вилки; довжину окружності стовбура дерева на висоті 1,3 і 0,05 м – за допомогою рулетки. Оцінка життєвого стану ро-

слин здійснювалася за 5-бальною шкалою Г.В. Кулікова [6], злегка модифікованою нами:

5 балів (відмінне) – рослина характеризується типовими для свого виду габітуальними характеристиками, не має сухих гілок, не пошкоджена шкідниками та хворобами;

4 бали (хороше) – рослина характеризується типовими для свого виду габітуальними характеристиками, має деяку кількість усихаючих несkeletalних гілок, слабо або помірно пошкоджена шкідниками та хворобами;

3 бали (задовільне) – рослина неповною мірою характеризується типовими для свого виду габітуальними характеристиками, має деяку кількість усихаючих skeletalних гілок, помірно або значною мірою пошкоджена шкідниками та хворобами;

2 бали (погане) – рослина не має типового для виду габітусу, сильно пошкоджена шкідниками та хворобами, всихання крони досягає 50%, всі життєві процеси дерева пригнічені;

1 бал (незадовільне) – рослина не має типового для виду габітусу, всихання крони становить понад 50%, дерево знаходиться на межі загибелі.

Результати дослідження. Рід платан (*Platanus* L.) налічує 8–10 видів, що природно ростуть на території Європи, Азії та Північної Америки. В Криму у культурі зустрічаються 3 види – платан східний (*Platanus orientalis* L.), який походить з Південно-Східної Європи і Південно-Західної Азії, платан західний (*P. occidentalis* L.) північноамериканського походження і платан кленолистий (*P. × acerifolia* (Aiton) Willd.), який є гібридом між двома першими видами.

Існують різні думки про час появи перших платанів на півострові. Не виключена, зокрема, можливість їх первинної інтродукції ще в античні часи, оскільки й стародавні греки, і римляни, що залишили помітний слід в історії Криму, у себе на батьківщині широко культивували платани.

Можна допустити також можливість культури платана в період Кримського ханства (середина XV ст. – 1783 р.). Уривчасті відомості, що підтверджують це, ми знаходимо в записках відомого турецького мандрівника Евлія Челебі, який побував у Криму в 1666–1667 рр. Так, описуючи дерева, які зустрічаються на території півострова, він відзначає: «Кроме тополей в городе Сарае нет высоких деревьев. На высоких горах растет много можжевельника, кипарисов, сосен, елей, буков, чинар» [12, с. 115].

Ще одну згадку про платани, яка підтверджує висловлене припущення, ми знаходимо у П.І. Сумарокова, який описав своє тимчасове житло в Ак-Мечеті (нині це територія м. Сімферополь), де він зупинявся в 1801–1802 рр.: «Перед окнами моей гостиной, сквозь открытую галерею, чинаровые и каштановые деревья, густотою своею застилают свет...» [9, с. 112].

Однак найбільш достовірним періодом першої появи платанів на території Криму слід вважати кінець XVIII століття. У цей час з ініціативи Г.О. Потьомкіна, який активно займався підготовкою знаменитої подорожі Катерини II до Криму, на півострів із закордону завозили численні деревні екзоти. У рапорті закупника Клефрова (1786 р.), серед цілого ряду на-

йменувань рослин, придбаних ним в Туреччині за дорученням ясновельможного князя, значаться платани східні [5].

Надалі з країн Європи та Америки на територію півострова неодноразово завозили нові види, різновиди і садові форми платанів.

Найзначнішу колекцію платанів у Криму було зібрано в 1814–1928 рр. в Нікітському ботанічному саду [13].

Нині тисячі платанів прикрашають численні садово-паркові комплекси, міські та сільські території по всьому Криму. При цьому деякі дерева даної породи вже встигли досягти похилого віку і значних розмірів, що дозволяє розглядати їх як визначні об'єкти.

Огляд визначних платанів Криму найправильніше почати з Нікітського ботанічного саду, оскільки саме він відіграв ключову роль у їх широкому розповсюдженні на території півострова.

Платани в Саду з'явилися вже в перші роки його заснування, у період директорства Х.Х. Стевена [8]. П'ять дерев того часу збереглися й донині [11]. Найстарішим і найбільшим серед них є дерево платана східного, що росте на куртині № 57. Окружність його стовбура на рівні грудей, за результатами наших вимірювань у 2010 році, становить 585 см, а висота – близько 30 м. Даний екземпляр було висаджено на постійне місце в 1817 році.

Ще більш величним, хоча і менш віковим, є двадцятип'ятиметровий екземпляр платана східного, що росте на території Нижнього парку арборетуму, поблизу від витончено обладнаного каптажного джерела. Згідно з нашими вимірами, зробленими у 2010 році, окружність його стовбура на рівні грудей становить 685 см, а біля основи – 10,2 м. За усним повідомленням заступника директора Нікітського ботанічного саду Г.С. Захаренко, лише за останні 40 років діаметр стовбура платана збільшився приблизно на 70 см, а окружність, відповідно, більш ніж на 2 м. Такий інтенсивний ріст дерева, вочевидь, зумовлений близьким розташуванням підземного джерела, водами якого підживлюється платан.

Треба сказати, що у себе на батьківщині платан східний зазвичай селиться як раз у безпосередній близькості від води, незалежно від того чи це підземне джерело, струмок чи річка. Саме в таких умовах він може повною мірою реалізувати закладений в ньому генетичний потенціал.

Активному поширенню платанів по берегах водних об'єктів сприяє їх насіння, яке, в силу особливостей своєї будови та виняткової легкості, може тривалий час перебувати на водній поверхні, успішно здійснюючи при цьому багатокілометрові подорожі.

Ще одним чудовим платаном, привабливість якого полягає як у розмірах, так і в незвичайних морфологічних характеристиках його стовбура, є велетенських розмірів екземпляр, що росте біля каскаду басейнів, який з'єднує Верхній і Нижній парки Нікітського саду. Висота дерева становить близько 25 м. У комлевій частині стовбур платана різко потовщується, що надає йому досить оригінальної колбоподібної форми. На висоті грудей окружність стовбура дерева, яке на відміну від двох попередніх екземплярів належить до виду *Platanus × acerifolia*, становить 745 см, а біля самої основи

досягає 10,5 м. Подібні потовщення стовбура нерідко можна бачити у старих середземноморських і середньоазіатських платанів.

Як було зазначено, Нікітський ботанічний сад відіграв надзвичайно важливу роль у розселенні платанів по території Криму. Вже через 2–3 десятиліття після початку своєї діяльності саджанці платанів Нікітського походження росли в багатьох кримських маєтках. Особливо інтенсивно вони висаджувалися в південнобережному регіоні. Тому немає нічого дивного, що саме тут можна зустріти більшість найстаріших платанів на півострові.

Один з таких деревних унікумів росте на території парку санаторію Нижня Ореанда. Йдеться про найрозкішніший екземпляр платана східного на території Криму. Його величезна тридцятиметрова розлога крона має площу проєкції понад 700 м². Окружність стовбура даного дерева на рівні грудей, згідно з результатами наших вимірювань у 2013 році, становить 710 см. З огляду на свої розміри й виняткові габітуальні характеристики, даний платан виконує роль ландшафтної домінанти всього паркового ансамблю. Орієнтовним часом посадки платана, ймовірно, слід вважати 30–40-ві роки XIX століття.

Трохи поступається товщиною стовбура попередньому дереву екземпляр платана східного, що росте на території смт Кореїз, на вул. Водозових, 1. При висоті більш ніж 25 м, окружність його стовбура на рівні грудей, виміряна нами в 2013 році, становить 665 см. Рішенням Верховної Ради АР Крим від 27.03.2013 р. цей платан було включено до числа об'єктів природно-заповідного фонду півострова. Його вік становить приблизно 150–180 років.

Відоме своїми віковими платанами й інше курортне селище Криму – Гурзуф. Тут, на території санаторію Гурзуфський, зокрема, мається тристовбурне дерево платана кленолистого, окружність основного стовбура у якого на висоті 1,0 м становить 600 см. Однак помітно більшою популярністю користується інший платан, що росте на території музею О.С. Пушкіна (колишньої садиби герцога Рішельє, де в 1820 р. протягом трьох тижнів разом із родиною Раєвських гостював Олександр Сергійович). Як стверджує встановлена перед платаном табличка, його посадив господар Гурзуфського маєтку І.І. Фундуклей в річницю смерті поета у 1838 році в пам'ять про О.С. Пушкіна. Цей платан користується великою повагою серед пушкіністів. Зазначимо, наприклад, що в червні 2012 року співробітники музею провели літературний марафон «Під Пушкінським платаном», що зібрав поетів та гостей з усього Криму та інших областей України та Росії.

У тому, що платан дійсно посадив Фундуклей, причому орієнтовно в зазначений час, сумніватися не доводиться. Тому є документальне підтвердження відомого дослідника Криму Ф.М. Домбровського, який відзначив цей факт в 1850 році: «Перед балконом помещичьего дома вам укажут на величественный чинар лет двенадцать тому назад посаженный собственными руками хозяина дачи (у той период ним був І.І. Фундуклей. – Авт.) ...» [3, с. 20]. Проте абсолютно необґрунтованим, на наш погляд, є

пов'язування даного дерева з ім'ям Пушкіна. Аналізуючи цілий ряд фактів ми приходимо до висновку, що Фундуклей не тільки не присвячував платана Олександрю Сергійовичу, але й, певно, взагалі не знав про перебування поета в Гурзуфі. Ось, наприклад, що з даного питання ми знаходимо у О.Л. Бертъє-Делагарда: «В 1874 году мне пришлось, идя на пароход от Ялты до Севастополя, беседовать с тогдашним владельцем Гурзуфа И.И. Фундуклеем. Говорили всего более именно о Гурзуфе же; в него старик-хозяин и сам был влюблен, а потому охотно пояснял и выставлял все его прелести и выгоды, прошлые и настоящие; говорил о его первых владельцах Ришелье и Воронцове, конечно, не преминул бы назвать и Пушкина, лично ему знакомого, – но о нем не было и помина» [1, с. 78]. Додамо до цього, що за довгі роки володіння маєтком (з 1834 до 1880 р.) у Фундуклея побували безліч відомих людей і жоден з них, згадуючи пізніше про Гурзуф, не сказав жодного слова про платан, який було висаджено на честь видатного поета. Немає інформації про нього і в жодному путівнику по Криму часів Фундуклея, хоча про Гурзуфський маєток в той час писали багато і часто.

Однак навіть якщо не розглядати даний екземпляр платана східного як меморіальне дерево, він має велику цінність як рослинний об'єкт. Його вік становить нині близько 180 років. За результатами наших вимірювань у 2010 р. висота платана становила 26 м, а окружність стовбура на висоті грудей – 414 см.

У числі найбільш великих і відомих дерев платана на півострові слід відзначити екземпляр платана східного, що прикрашає набережну м. Ялта. Його висота становить близько 25 м за окружності стовбура на рівні грудей 570 см (результати вимірювань 2013 р.).

Існує думка, що під цим платаном знаменита американська танцівниця Айседора Дункан призначала зустрічі Сергію Єсеніну. У розвиток легенди місцева влада у 2011 році відкрила поруч з платаном оригінальний пам'ятник, присвячений усім закоханим – бронзову «Лаву любові».

На жаль, красива легенда – усього лише вигадка. Єсенін ніколи не бував з Айседорою в Криму. У 1923 році А. Дункан, після закордонного турне, наприкінці літа дійсно вирушила на південь – у Крим та на Кавказ. Шалено закохана в поета, вона дуже хотіла, щоб він приїхав до неї, а тому надсилала йому безліч палких телеграм. Однак замість приїзду Сергія Олександровича, вона отримала від нього вбивчі рядки: «Я люблю дружю. Женат и счастлив. Есенин». Це був кінець їхніх стосунків.

Видатними за своїми розмірами є два платани кленолистих, що ростуть в безпосередній близькості від набережної м. Алушта, на території дачі російського купця Н.Д. Стахєєва. Перший з них, відомий під назвою «Пам'яті Алустана», було заповідано в 2011 р. Його висота становить 23 м, а окружність стовбура на висоті 1,0 м – 610 см. Другий платан – трохи вищий від першого. При висоті близько 25 м окружність його стовбура на висоті грудей також становить 610 см (результати вимірювань 2010 р.).

Незважаючи на значні розміри, обидва платани є ще відносно молодими рослинами. У Постанові про розширення і впорядкування мережі

територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в АР Крим № 643-6/11, зазначено, що платан «Пам'яті Алустона» має вік понад 150 років. Ми вважаємо, що вік обох платанів становить 130–140 років. Висаджені вони були, цілком імовірно, у період будівництва дачі та початкового етапу формування її паркової зони, тобто приблизно у 80-х роках ХІХ століття.

Активному зростанню і розвитку алуштинських платанів сприяють вкрай вдалі ґрунтово-гідрологічні умови. У безпосередній близькості від дачі Стахеєва протікає річка Демерджі, що впадає у Чорне море. Ця обставина зумовлює неглибоке розташування ґрунтових вод на території парку.

За 10 км від Алушти розташоване курортне селище Утьос, відоме раніше як Кучук-Ламбат. Однією з головних його прикрас, починаючи з першої половини ХІХ століття, є чудовий ландшафтний парк, закладений на території кучук-ламбатського маєтку Таврійського губернатора А.М. Бороздіна. Для його закладки в 1814 році було запрошено французького садівника Е. Лібо.

Нині значна частина старовинного парку розташована на території санаторію «Утьос». Одним з найяскравіших його деревних представників є двадцятитриметровий екземпляр платана східного, заповіданий у 2013 р. Окружність його стовбура на рівні грудей, відповідно до наших вимірів у 2010 р., становить 540 см. Незважаючи на те, що за останнім показником даний екземпляр дещо поступається двом попереднім платанам, у нас є всі підстави вважати, що він трохи старший за своїх алуштинських родичів. Якщо порівнювати утьосовський і алуштинські платани, то можна побачити суттєві відмінності між ними за величиною річного приросту. Очевидно, що місце зростання утьосовського платана помітно поступається за ґрунтово-гідрологічними умовами Стахеєвській дачі. У цьому, ймовірно, і криється головна причина його більш помірних ростових характеристик. На нашу думку, вік платана, що росте на території санаторію «Утьос», може становити від 150 до 200 років.

Усі перелічені південнобережні платани щорічно рясно цвітуть і плодоносять. Їх життєвий стан ми оцінюємо в 4–5 балів.

На відміну від Південного берега Криму, значно рідше величезні вікові платани можна зустріти серед зелених насаджень більш північних регіонів півострова – у його Передгірній та Степовій зонах. Один з таких екземплярів, зокрема, ми знайшли на території с. Краснолісся, Сімферопольського району.

Раніше землі села належали дійсному таємному раднику, генералу і сенатору В.С. Попову, який служив особистим секретарем у Г.О. Потьомкіна і Катерини ІІ. Після смерті імператриці Попов вийшов у відставку і присвятив себе облаштуванню своїх маєтків. Центральним маєтком він обрав Тавель (так раніше іменувалося с. Краснолісся). Тут за вказівкою Василя Степановича було побудовано панський будинок і розбито великий сад. Пізніше нащадки Попова продовжили роботи з розвитку та благоустрою маєтку.

На сьогодні від садиби практично нічого не залишилося. На її місці функціонує Кримське вище училище олімпійського резерву. Пам'ять про колишніх власників зберігає лише старий парк, на території якого ростуть вікові липи, гіркокаштани і ясени. Серед насаджень парку можна побачити також вельми цікавий, велетенських розмірів платан кленолистий високою близько 25 м. Округлість його стовбура на рівні грудей, за результатами наших вимірювань у 2010 р., становить 555 см, а біля основи – 875 см. Крім вражаючих розмірів, дерево привертає увагу абсолютно незвичайною для платанів борозенчастою фактурою комлевої частини стовбура. Життєвий стан дерева оцінюється нами в 4 бали.

Платан в с. Краснолісся – не єдиний віковий платан на території передгірного Криму. Значний інтерес, зокрема, становлять два дерева даної породи, що ростуть на території ботанічного саду Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, м. Сімферополь. Перший з них, висотою 21 м, розташований збоку від колишнього палацу генерал-губернатора Новоросії М.С. Воронцова, в стінах якого нині розмістився Кримський науковий центр Національної академії наук України та Міністерства освіти і науки України. Даний екземпляр привертає увагу відвідувачів, головним чином, своїм потужним, оплившим стовбуром, округлість якого на висоті грудей становить 540 см. Г.І. Репецька з колегами вважає це дерево платаном східним [2]. Нерідко розглядається воно і як платан кленолистий [7]. Ми не поділяємо подібних думок. За всіма основними морфологічними ознаками дану рослину слід ідентифікувати як платан західний.

Нітрохи не поступається в ефектності вказаному дереву інший дев'ятнадцятиметровий платан, на цей раз дійсно східний, що росте недалеко від розарію. Округлість його сбежистого стовбура на висоті 1,3 м становить 530 см, тоді як біля основи вона перевищує 8 м (результати вимірювань 2010 р.).

Імовірним часом висадки обох платанів, швидше за все, слід вважати 20–30-ті роки XIX століття, коли здійснювалася найактивніша робота по закладці дендрарію на території садиби.

Дерево платана західного росте на поливній території. Безпосередній доступ до нього заборонено. Цей факт помітно сприяє збереженню рослини, яка знаходиться в досить хорошому стані (4 бали). На відміну від нього, платан східний, доступ до якого абсолютно вільний, відчуває негативні наслідки підвищеного антропогенного навантаження. Крім того, його верхня частина пошкоджена блискавкою. Стан цього дерева оцінюється нами в 3 бали.

Ще одним визначним деревом платана є екземпляр, що росте на території села Тернівка, Балаклавського району Севастопольської міськради. Це дерево широко відоме під назвою «платан Палласа», оскільки вважається, що його висадив знаменитий учений і мандрівник Петер Симон Паллас. На користь цього свідчить той факт, що Тернівка (раніше с. Шулі) наприкінці XVIII століття перейшла у власність вченого. До того ж, розміри платана, округлість стовбура якого на висоті грудей становить 6,5 м, цілком можуть

відповідати екземпляру даної породи віком понад 200 років. Однак, розглядаючи останній показник, слід враховувати сприятливі умови вологозабезпечення дерева, неподалік від якого протікає р. Айтодорка. Екологічні переваги платана, зумовлені близьким заляганням ґрунтових вод, змушують нас опустити вікову планку стосовно даної рослини до рівня 150–180 років, що виключає можливість її висадки вченим.

Деякі сумніви щодо того, що платан висадив саме Паллас, викликає і той факт, що вчений зовсім не захоплювався декоративним садівництвом і не відчував пристрасті до культивування у своїх маєтках екзотичних рослин. Ось, наприклад, що з цього питання ми знаходимо у П.І. Сумарокова, який відвідав Тернівку в перші роки ХІХ століття: «Первый наш ночлег был в Шуле, деревне господина Палласа... Две, или три комнаты составляли убогое жилище нашего ученого, при коем не было ни служеб, ни каких-либо завешенных, или отличного садоводства» [10, с. 182].

Тернівське дерево платана ідентифікується нами як платан східний. Його висота, за результатами вимірювань 2013 р., становить 22,5 м, а життєвий стан оцінюється в 4 бали.

Висновки

1. Культура платана бере свій початок у Криму, найімовірніше, з кінця ХVІІІ століття. Більш ранні відомості про неї носять уривчастий і недостатньо переконливий характер.

2. В Криму росте 3 види платана: *Platanus orientalis*, *P. occidentalis* та *P. × acerifolia*. Кожен із них має тут своїх визначних представників. Вік найстаріших з них становить 150–200 років.

3. Ключову роль у поширенні платанів на півострові зіграв Нікітський ботанічний сад, на території якого нині зростає найбільша кількість (порівняно з іншими садово-парковими комплексами Криму) вікових і монументальних дерев цієї породи.

Список літератури

1. Бертье-Делагард А. Л. Память о Пушкине в Гурзуфе / А. Л. Бертье-Делагард // Пушкин и его современники: материалы и исследования. – СПб, 1913. – Вып. 17/18. – С. 77–155.

2. Ботанический сад Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / [Репецкая А. И., Савушкина И. Г., Леонов В. В., Кирпичева Л. Ф.]. – К. : Либідь, 2008. – 232 с.

3. Домбровский Ф. Обзор Южного берега Крыма: пособие для путешествующих / Ф. Домбровский. – Одесса : в городской типографии, 1850. – 43 с.

4. Лыпа А. Л. Достопримечательные деревья Крыма / А.Л. Лыпа. – Симферополь : Крым, 1967. – 56 с.

5. Медведева И. Таврида. Исторические очерки и рассказы / Ирина Медведева. – Л. : Лениздат, 1956. – 443 с.

6. Прокофьева Е. А. Некоторые аспекты эколого-биологического состояния деревьев Алушкинского парка / Е. А. Прокофьева // Современные научные исследования в садоводстве. – 2000. – Ч. 1. – С. 109–111.

7. Пшеничный Е. Е. Достопримечательные платаны Крыма / Е. Е. Пшеничный // Бюллетень Главного ботанического сада. – 1958. – № 31. – С. 115–116.

8. Пшеничный И. Е. Платаны в Крыму / И.Е. Пшеничный. – Платаны в Крыму. – К. : УАСХН, 1960. – 82 с.
9. Сумароков П. И. Досуги Крымского судьи или второе путешествие в Тавриду Павла Сумарокова. Ч. 1. / П.И. Сумароков. – СПб, 1803. – 226 с.
10. Сумароков П. И. Досуги Крымского судьи или второе путешествие в Тавриду Павла Сумарокова. Ч. 2. / П.И. Сумароков. – СПб, 1805. – 244 с.
11. Улейская Л. И. Мемориальные деревья арборетума Никитского ботанического сада / Л. И. Улейская, Е. С. Крайнюк, В. Н. Герасимчук, А. Л. Харченко // Вісті Біосферного заповідника «Асканія-Нова». – 2012. – Т. 14. – С. 274–277.
12. Челеби Э. Книга путешествия. Крым и сопредельные области (Извлечение из сочинения турецкого путешественника XVII века) / Эвлия Челеби. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – Симферополь : ДОЛЯ, 2008. – 272 с.
13. Шкарлет О. Д. Интродукция платанов в Крыму / О. Д. Шкарлет // Бюллетень Никитского ботанического сада. – 1983. – № 63. – С. 18–21.
14. Шнайдер С. Л. 500 выдающихся деревьев Украины / Шнайдер С.Л., Борейко В.Е., Стеценко Н.Ф. – К. : Логос, 2011. – 203 с.

Приведены краткие сведения из истории становления культуры платана в Крыму. Представлены результаты изучения наиболее достопримечательных вековых деревьев данной породы на территории полуострова.

Платан, вековые деревья, высота, окружность ствола, жизненное состояние.

The article includes a brief information from history of a plane trees' culture in the Crimea. The results of a study of the most remarkable ancient plane trees on the peninsula had been presented.

Plane tree, ancient trees, height, trunk circumference, vital condition.